

Prvi je *Injury and Remedy. The Language of Contention in the Southern Low Countries, 13th-16th Centuries*, u kojem Jelle Haemers obrađuje pobune i revolt građana u flandrijskim gradovima fokusirajući se na diskurs i ideologiju pobunjenih građana. Na temelju izvornih podataka Haemers analizira kako su građani razvili vlastiti politički narativ u sukobu sa svojim vrhovnim gospodarima, što se može iščitati iz njihovih predstavi ili sudskih procesa. Te su predstave redovito sadržavale popis nepravdi i šteta koje su građani pretrpjeli, što su oni uvijek dovodili u kontekst povrede njihovih prava. Isto je tako iz tih dokumenata vidljivo kako su građani razvili svijest da vrhovni gospodar mora vladati na pravedan način, poštujući ujedno i svoju feudalnu zakletvu da će štiti građane od nepravdi, a ako tu zakletvu prekrši, onda su i građani slobodni od zakletve vjernosti. Sljedeća dva rada obrađuju sličnu tematiku, ali na prostoru Španjolske. Beatriz Majo Tomé u radu *Discourse and Collective Actions of Popular Groups in Castilian Towns before the „Revolt of the Comuneros”* obrađuje poznati ustanak kastiljskih gradova 1520. predvođenih Valladolidom protiv kralja Karla I., ističući da se u pobuni oblikovala nova koncepcija građanskoga diskursa, koji se pozivao na jednakost i poštovanje javnoga dobra. Nasuprot tome Jesús Ángel Solórzano Telechea u radu *Ideologies and Political Participation of the Commons in Urban Life of Northern Atlantic Spain during the Late Middle Ages* prikazuje kako su građani, nakon što su bili isključeni iz vijeća, ipak razvili miran i nenasilan politički diskurs prema oligarhiji u gradovima sjeverne Španjolske. Rad Elize Hartrich *The Politics of Record-Keeping in Fifteenth-Century English Towns* analizira političku moć običnih građana ili pučanstva (*commons*) u engleskim gradovima. Oni su često bili uključeni u vlast, iako su obnašali pretežno niže gradske funkcije. Međutim, jedno od tih njihovih nižih zaduženja bilo je i nadziranje gradskih izbora te briga za gradske isprave i njihovo vođenje. Hartri-

ch ističe da su obični građani imali važnu ulogu u sastavljanju gradskih isprava te da gradska oligarhija nije imala monopol ni na sastavljanje tih isprava ni na njihov sadržaj. Na taj način može se dovesti u pitanje teorija da su gradske isprave svjedočanstvo i odraz moći isključivo gradskih elita. Posljednji rad u zborniku prilog je Jana Dumolyna naslovljen *Conclusion: Urban Revolts and Communal Politics in The Middle Ages: Problems and Perspectives*. U njemu je dan sažeti prikaz modela organizacije vlasti u različitim europskim sredinama te historiografski pregled problematike urbanih revolta u srednjovjekovnoj Europi, pa autor ujedno donosi i pregled primarne literature za ta pitanja. U tom pregledu Dumolyn posebice naglašava klasne i ekonomske uzroke pobuna, premda odbacuje gledanje na klase kroz strogu marksističku prizmu jer su se u srednjovjekovnim gradskim konfliktima, zavisno od političkih i ekonomskih okolnosti, često sklupali savezi između klasa odnosno grupacija koje bi po marksističkoj formuli trebale biti sukobljene.

Bruno Škreblić

Stanko Andrić, Rudina – benediktinski samostan sv. Mihaela Arkandela, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2020, 207 stranica

U nakladi Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskoga instituta za povijest u travnju 2020. objavljena je monografija Stanka Andrića pod nazivom *Rudina – benediktinski samostan sv. Mihaela Arkandela*. Prema autorovim riječima, radi se o prvoj u nizu knjiga kojima je cilj obraditi sve srednjovjekovne samostane desetak različitih crkvenih redova na području današnje Slavonije, Srijema i hrvatskoga dijela Baranje. Stanko Andrić jedan je od vodećih hrvatskih medievista, uža mu je specijalnost

srednjovjekovna povijest današnje Slavonije, Srijema i Baranje s naglaskom na crkvenu povijest, a usto je i književnik te prevoditelj. S obzirom na to da je autor ove monografije među ostalim i književnik, u prikazu knjige objavljenom na internetskim stranicama Hrvatske katoličke mreže akademik Stjepan Damjanović valorizirao je i literarnu dimenziju ovoga djela ustvrdivši da je jezik i ovdje izvanredan jer poštuje i inventivno obogaćuje znanstveni funkcionalni stil. Uz predgovor i uvod na početku, priloge, bibliografiju, zaključak na engleskom jeziku, kazala zemljopisnih te osobnih i obiteljskih imena, monografija sadržava 28 poglavlja.

Knjiga započinje predgovorom (7-11) i uvodom (13-14). Zbog manjka pisanih izvora i svedenosti ostataka samostana na arheološki sloj, što je sve prouzrokovano turbulentnim događanjima krajem srednjega i tijekom novoga vijeka, napuštanjima i razaranjima benediktinskoga samostana Rudine, primarni je zadatak ovoga djela – kao i svakoga povjesničara, kako ističe autor – sakupiti sve fragmente prošlosti do kojih se može doći. Prvi dio zadatka je heuristički, što znači da se oslanjajući se na radove prethodnika i dopunjavajući ih uz potrebnu sustavnost i savjesnost želi doći do što većega broja sačuvanih dokumenata i istražiti ih. Drugi i najzahtjevniji dio zadatka jest interpretacija dobivenih podataka, koja se suočava s brojnim poteškoćama u smislu nejasnih, nedorečenih podataka te različite mogućnosti njihova tumačenja. Autor se u ovom radu pretežno zadržava u okviru „dokumentarne povijesti” i naglašava da je ta historiografija u većem dijelu hermeneutika te da se u interpretacijama nikada ne udaljava od primarnih tekstova i u interpretaciji sadržaja ne ide daleko ni široko. Slika stvarnosti koja nam dolazi preko sačuvanih povijesnih izvora na neki je način iskrivljena jer dokumenti pretežno govore o prijeporima i sukobima, a harmonični odnosi baš i ne ostavljaju mnogo pisanih tragova. Uvod se također bavi etimološkim pitanjima ime-

na te benediktinske opatije, topografijom te njezinim geografskim smještajem.

U poglavlju *Dosadašnja istraživanja* (14-21) prikazana su djela hrvatskih i mađarskih autora – povjesničara, povjesničara umjetnosti i arheologa koji su se bavili rudinskom opatijom, od starijih poput Grgura Čevapovića, Antuna Pavića, Jakaba Ruppca, Dezse Csánkija, Julija Kempfa i Gjüre Szabe, Andre Mohorovičića, Anđele Horvat, Matka Peića, sve do Zorislava Horvata i Ivana Mirnika, Dubravke Sokač-Štimac i Nade Klaić, Željka Tomičića, Andreja Janeša, Petra Sekulića, Tajane Pleše, Borisa Mostarčića i dr. te u najnovije vrijeme Marije Karbić.

Poglavlje *Antička podloga* (21-23) govori o rimskodobnim arheološkim lokalitetima u blizini te o antičkom sloju samoga lokaliteta benediktinske opatije, a *Prvi spomen samostana?* (23-25) bavi se problemom najranije pojave naziva mjesta Rudina u izvorima 1210. u odnosu na prvi spomen samostana 1250. godine. Govori se i o antičkim te srednjovjekovnim cestovnim komunikacijama koje su prolazile kroz mjesto Rudinu.

Sljedeća poglavlja, *Samostanski posjed na Ravnoj gori* (25-27) i *Posjedi u južnoj okolici opatije i prvi poznati patroni* (27-30), opisuju neimenovani posjed rudinske opatije na Ravnoj gori spomenut u kraljevskoj povelji iz 1250. i posjede južno od opatije koji se spominju u izvoru iz 1279. godine. U tom izvoru navodi se posjed Lipina ili Lipinje, koji opatija daje pripadnicima roda Borića bana u zamjenu za njoj bliži posjed Vučjak. To je jedna od najvažnijih isprava za povijest rudinske opatije i u njoj se spominju i njezini patroni. Obrađuje se i pitanje patronata opatije, odnosno patronat pripadnika roda Borića bana nad opatijom. Posjedima se bavi i poglavlje „*Crkva sv. Mihaela*” (30-34), gdje se analizira isprava iz 1283. o međusobnom razgraničenju posjeda pripadnika roda Borića bana u kojoj se spominje posjed crkve sv. Mihaela u susjedstvu. Zaključeno je da se radi o posjedu rudinske opatije i da

se tada prvi put spominje patrocinijske opatije sv. Mihaela arkandela. Nadalje, analizira se kult sv. Mihaela arkandela u smislu vezanosti za slavenska pretkršćanska vjerovanja i kult boga Peruna.

Poglavlje *Opat Petar i papinska desetina* (34-35) analizira podatke o rudinskoj opatiji i novčani iznos koji je opat Petar dao sakupljačima izvanredne papinske desetine za križarski pohod u odnosu na novčane priloge drugih crkvenih ustanova u srednjovjekovnoj Slavoniji, Požeškoj, Vukovskoj i Srijemskoj županiji, prikupljene za istu svrhu. U poglavljima *Samostan, patroni i zakupnici samostanske zemlje* (35-38) i *Gdje su se nalazili samostanski posjedi Koprivna i Selna?* (39-45) analizira se najopsežnija isprava vezana za rudinsku opatiju iz 1349., čiji je sadržaj parnica između braće iz obitelji Giletffy i opatije zbog zakupa samostanskih posjeda Koprivne i Selne. Taj dokument donosi do sada najviše podataka o opatiji u prvoj polovini 14. stoljeća, tu se navode rudinski opati, patroni i zakupnici zemlje, a na temelju topografskih podataka iz opsežnoga reambulacijskog opisa Bosanskoga kaptola koji je dodan dokumentu locirani su posjedi Koprivna i Selna. Poglavlje *Požeški prepošt Andrija, patron Rudine i rod bana Borića* (45-49) bavi se pitanjima rodbinskih veza rudinskoga patrona prepošta Andrije iz prije spomenutog dokumenta s pripadnicima roda Borića bana koji preuzimaju samostanske posjede i patronatom pripadnika toga roda nad rudinskom opatijom.

U poglavlju *Opat Rudine kao sudionik poslova crkvene uprave* (49-52) prikazuje se uloga rudinskoga opata u provođenjima odluka Papinske kurije i njegovo sudjelovanje na pokrajinskom kapitulatu ugarskih benediktinaca u vrijeme pontifikata pape Urbana V. (1362. – 1370.) te analizira sačuvani pečat rudinskoga opata Nikole. Poglavlje *U sporu s patronima* (52-56) i *Brojni posjedi opatije* (56-58) govore o sporu opatije s njezinim brojnim patronima koji su zauzeli samostanske posjede, o čemu svjedoči dokument

iz 1380. godine. Iz dokumenta se može iščitati da patroni samostana pripadaju trima obiteljima – Cerničkima, Godesanskima i Podvrškima, stoga se ovdje analizira i problem pripadnosti tih obitelji rodu Borića bana, koji je najvjerojatnije i utemeljitelj opatije. Navedena isprava donosi i dragocjene podatke o samostanskim posjedima koji su se nalazili oko Psunja. Iduće poglavlje, *Primjer preseobe redovnika* (58-59), bavi se spomenom na prelazak redovnika iz jednoga pavlinskog samostana u Pečuškoj biskupiji u rudinsku opatiju.

Iduća poglavlja posvećena su životu opatije u burnom razdoblju od početka 15. stoljeća nadalje. *Novi patroni Tamásy* (59-61) govori o dolasku u Požešku županiju na razini Ugarske već etablirane velikaške obitelji Tamásy i njihovu stjecanju dijela posjeda Podvrških i patronata nad rudinskom opatijom 1405., koja je nekima od Podvrških oduzeta zbog svrstavanja u red protivnika kralja Žigmunda Luksemburškog tijekom dinastičkih borbi za ugarsko prijestolje. Slučajem Grgura od Gyepúa, koji je iznio pritužbu protiv opata Rudine zbog zadržavanja dokumenata vezanih za amnestiju i vraćanje posjeda koje je Grguru kao političkom protivniku nakon pokajanja dodijelio kralj Žigmund, bavi se poglavlje *Opat Kuzma i osjetljivi poklad dokumenata* (62-63). Dolazak Tamásyja na posjede Podvrških i postavljanje opata Rudine od strane Tamásyjevih potaknulo je spiralu nasilja i njihovih međusobnih tužbi, koje traju do 1420-ih, o čemu govore poglavlja *Godine nasilja* (64-68) i „*Samozvani*” *opat Stjepan* (68-73).

Posljednji Tamásy, Henrik, sklopio je 1443. ugovor o međusobnom nasljeđivanju posjeda i patronata nad Rudinom s velikaškom obitelji Héderváry. Te dvije velikaške obitelji dijele svijest o zajedničkom podrijetlu od roda Héder, čiji su se preci u 12. stoljeću u Ugarsku doselili s prostora Njemačkoga Carstva. Lovro Héderváry već 1444. dobiva vlasništvo nad spomenutim posjedima i stječe patronat Rudine. Uskoro se događa-

ju prve turske provale na područje Požeške županije, 1450. godine, i tom prilikom stradala je i Rudina, a opatija se 1464. upleće u sukob i parnicu s plemićima Cerničkima. Početkom 16. stoljeća, zbog smještaja na rubu kraljevstva na granici s Osmanskim Carstvom, vidljivo je da je samostan izgubio na značenju, da ima problema s manjkom redovnika i prihoda. Sve je to opisano u poglavljima *Nasljedni ugovor Tamásyja i Héderváryja* (73-75), *Turski napad i drugi kratki spomeni oko sredine 15. stoljeća* (75-78), *Sukob i parnica s Cerničkima* (79-82), *Pod patronatom Héderváryja* (83-85) i *Samostan u krizi* (85-86).

U poglavljima *Ugovor Héderváryja i Cerničkih* (87-90) i *Povratak Cerničkih u opatiju* (90-98) prikazano je kako je obitelj Dessewffyja Cerničkih napokon godinu dana prije Mohačke bitke stekla patronat nad rudinskom opatijom i posjede obitelji Héderváry u Požeškoj županiji na temelju ugovora o međusobnom nasljeđivanju iz 1514., a Nikola, pripadnik obitelji Dessewffy, 1524. postaje opat rudinskoga samostana.

Poglavlje *Prežici* (98-101), koje govori o daljnjoj povijesnoj sudbini rudinske opatije u osmansko i poslijeosmansko vrijeme, možemo podijeliti na predaju o opatiji i njezine materijalne tragove. Vezano za predaju, najprije su predstavljeni titularni nositelji naslova rudinskoga opata u crkvenim krugovima Zagrebačke i Pečuške biskupije od kraja 17. pa sve do u 19. stoljeće; u smislu materijalnih tragova opatije bilo je riječi o samostanskom kompleksu koji je u vrijeme Osmanlija pretvoren u tvrđavu, a ostaci građevine koja je opisivana kao tvrđava bili su vidljivi u poslijeturskom razdoblju sve do 1830. godine.

U pretposljednem poglavlju, *Materijalna ostavština* (101-118), prezentirana je bogata materijalna kulturna baština samostana Rudine, od ostataka građevina samostanskoga kompleksa, poznatih rudinskih skulptura, fragmenata latinskih, glagoljskih i ćirilčnih

natpisa do ostataka zidnoga oslika, nadgrobni spomenika i arheoloških nalaza unutar grobova i uporabnih predmeta, nakita, novca, keramike i dr. U posljednjem poglavlju, *Simbolička ostavština i odjeci* (118-119), predstavljena je nematerijalna baština rudinskoga samostana. Jedan od sačuvanih nematerijalnih tragova Rudine ime je sela Opatovac južno od Podvrškog, a rudinska baština bila je poticaj i mnogim književnicima te likovnim i drugim umjetnicima za stvaranje djela. Treba napomenuti da je monografija bogata i brojnim priložima poput popisa poznatih opata Rudine, popisa zemljišnih posjeda, kronološkoga pregleda izravnih vijesti o samostanu na Rudini, prikaza rudinskoga samostana na povijesnim, ortofoto i drugim kartama, zračnih snimki lokaliteta opatije, tlocrta, crteža te brojnih fotografija nalazišta i nalaza.

Na kraju se može ustvrditi da je autor potpuno ispunio cilj o kojem govori i moto s početka ovoga djela, a to je sakupiti sve fragmente da se ništa ne izgubi. Skupio je sve fragmente iz povijesti rudinske benediktinske opatije do kojih je mogao doći i ugradio ih u ovu monografiju. Rad obogaćuju i u njemu prikazani rezultati dosadašnjih istraživanja temeljeni na objavljenim radovima stručnjaka različitih znanosti poput povijesti umjetnosti i arheologije, koji su se svaki sa svojega aspekta bavili rudinskom opatijom. Sve to povezuje i djelu dodatnu vrijednost daje autorov izvanredni literarni stil. Dojmljiva je iskrenost autora prema sebi, prema povijesnoj znanosti i prema čitateljima koja zrači iz djela kada govori o pomalo sizifovskom poslu znanstvenika povjesničara koji mukotrpno prikuplja fragmente povijesti, a podaci koje dobiva često su nejasni, nedorečeni, proturječni i nude se različite mogućnosti njihova tumačenja i povezivanja, što znanstvenika dovodi u situaciju da se upusti u njihovu iscrpnu analizu gotovo na granici cjepidlačenja. Kada prikupljene i analizirane podatke ugradi u rad, povjesničar mora biti skroman jer uvijek pristizu

novi podaci kojima nadograđuje svoje djelo na djela prethodnika, a koliko god se pokazao znalцем u svojem radu, njegovo je znanje uvijek manje od budućih povjesničara. Međutim, mnogo je važnije za povjesničara kada njegov rad postaje nezaobilazna točka i poticaj za buduća istraživanja neke teme, a ova knjiga jest upravo to. Ovo je djelo temelj za sva daljnja istraživanja rudinske opatije i čitave njezine okolice te model za buduća istraživanja redovničkih zajednica na prostoru Hrvatske i cijeloga srednjovjekovnog Ugarskoga Kraljevstva.

Petar Seletković

Pál Fodor, ur., *The Battle for Central Europe: The Siege of Szigetvár and the Death of Süleyman the Magnificent and Nicholas Zrinyi (1566)*, Brill: Leiden; Boston, 2019, 570 stranica

Opsežni zbornik posvećen Sigetskoj bitci i smrti dvojice glavnih vojskovođa, Nikole Zrinskog i Sulejmana Veličanstvenog, sadržava radove s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 2016. u povodu 450. obljetnice bitke. Urednik knjige Pál Fodor napomenuo je da je motiv za održavanje skupa osim obilježavanja spomenute godišnjice bilo i podsjećanje na važnost koju je u tom razdoblju ugarsko područje dobivalo u političkim odnosima Osmanskoga Carstva i Europe, a dodatni poticaj njegovu održavanju dalo je i otkriće ostataka Sulejmanova mauzoleja u Sigetu 2013., koje je potaknulo detaljnija višegodišnja arheološka istraživanja u sklopu međunarodne suradnje mađarskih i turskih znanstvenika. Urednik je odbacio primjedbu pojedinih znanstvenika da naslov zbornika zapravo izjednačava položaj jednoga vladara, osmanskoga sultana, i jednoga velikaša, zapovjednika lokalnoga obrambenog sustava, objasnivši da je sredinom pedesetih godina 16. stoljeća osmansko osvajanje Ugarske doseglo novu razinu jer se, za razliku od prijašnjega stanja, karakte-

rističnog po zbunjenosti i očaju branitelja i pristajanju pojedinih mađarskih velikaša na suradnju s Osmanlijama omogućujući im time brzo napredovanje, pojavila drugačija vojno-politička situacija, prepoznatljiva po izgradnji novoga utvrđenoga obrambenog sustava i pojavi političara i vojskovođa koji su Osmanlijama pružali beskompromisni otpor, poput Nikole Zrinskog. Otad su se Osmanlije morali boriti za svaku stopu teritorija, a postajalo im je i jasnije da će se morati zadovoljiti osvajanjem i obranom brojnih manjih ili većih utvrda u Ugarskoj i Hrvatskoj umjesto osvajanjem Beča kao krajnjim ciljem. Polazeći od tih pretpostavki, ovaj zbornik od 26 radova podijeljen je u pet cjelina: prva je posvećena općim karakteristikama razvoja Osmanskoga Carstva u Sulejmanovo vrijeme, drugi dio bavi se razvojem država kojima su vladala dva brata iz kuće Habsburg, Karlo V. i Ferdinand I., treći dio razmatra osmanska osvajanja i izgradnju učinkovitoga obrambenog sustava u Ugarskoj i Hrvatskoj, četvrti dio bavi se središnjom temom istraživanja, opsadom Sigeta 1566., a posljednja cjelina posvećena je povijesnom sjećanju na opsadu Sigeta u literarnim tradicijama i rezultatima novijih arheoloških istraživanja oko Sigeta.

Cjelinu posvećenu karakteristikama Osmanskoga Carstva u 16. stoljeću otvara rad Feriduna M. Emecena pod naslovom *Ottoman Politics in the Reign of Sultan Süleyman: Government, Internal Politics and Imperial Expansion* (9-20), u kojem je autor kao glavne karakteristike osmanske unutarnje politike Sulejmanova doba istaknuo pojačane tenzije između zagovornika sunitizma i salafizma, što je postupno vodilo i jačanju osmanskoga identiteta, zatim sukobe o pitanju nasljeđivanja trona i pobune u provincijama zbog birokracije koja je stanovništvu opterećivala povećanjem poreza, a u vanjskoj politici ugarsko pitanje, sukob sa safavidskim Iranom, osvajanje crnomorskeg priobalnog područja radi širenja utjecaja i trgovačkih veza s Dalekim istokom i